

فارسی نهم

درس دهم:

آرشی دیگر

هدف‌های آموزشی درس «آرشی دیگر»:

- آشنایی با نمونه‌ای از دفاع مقدس
- آشنایی با آرایه ادبی «تلمیح» و نمونه‌ای از شعر «نو»
- تقویت روحیه از خودگذشتگی و نبرد در راه میهن‌دوستی
- تقویت توانایی استنباط پیام‌ها و نکته‌های برجسته متن
- تقویت نگرش مثبت نسبت به ارزش‌های فرهنگی
- تقویت کاربست آموزه‌های محتوایی در فعالیت‌های نوشتاری، گفتاری و رفتاری

لحن خوانش درس آرشى ديگر

این درس، لحن‌های متنوعی دارد. اما لحن چیره بر فضای این شعر که به بیان قهرمانی‌های یک نوجوان می‌پردازد، لحن حماسی-روایی است. این لحن ترکیبی، کوبنده و استوار است و شعر باید به گونه‌ای خوانده شود که روح دل‌آوری‌ها و شجاعت شخصیت‌های آن به شنونده انتقال یابد.

بخش‌هایی از این درس را می‌توان با لحن‌های دیگری مانند لحن توصیفی، لحن روایی و همچنین لحن گزارشی خواند.

منظومه‌ی «کودکی از جنس نارنجک»

سروده‌ی محمد گودرزی دهریزی (زاده ۱۳۴۸ - تهران) است. شاعر این درس، با نگاهی دیگر به موضوع شهادت حسین فهمیده نگریسته است.

این اثر با وزنی حماسی به فداکاری‌های این نوجوان پرداخته است. شاعر این واقعه را با لحنی آمیخته با حماسه و اسطوره روایت کرده، چرا که حرکت حسین فهمیده، حرکتی حماسی است و باید آن را با یک جریان توصیفی، روایی و حماسی برای کودک و نوجوان روایت کرد تا تأثیرگذار باشد.

این منظومه با توصیفی از جبهه‌های جنگ تحمیلی که در جنوب سرزمین ایران روی داده آغاز می‌گردد و با تکرار مصراع‌هایی در سراسر متن (جنگ، جنگی نابرابر بود ...) بر غیر متعارف و حماسی بودن آن تأکید دارد.

در پایان با به تصویر کشیدن اهتزاز پرچم کشورمان، سربلندی و ماندگاری ایران‌زمین را یادآور می‌شود.

بند تحت (ص ۷۴):

جنگ جنگی نابرابر بود / جنگ جنگی فوق باور بود / دشمن بدعهد بی انصاف / با هجوم بی امان خود / مرزها را جابه جایی کرد

قلمرو زبانی: نابرابر: ناعادلانه / فوق باور: فراتر از تصور / بدعهد: پیمان شکن / هجوم: حمله

ترکیب وصفی (جنگ نابرابر - دشمن بدعهد - هجوم بی امان)

قلمرو ادبی: تکرار (جنگ) / واج آرایی (خ)

قلمرو فکری: جنگ غیر عادلانه بود و ایران تنها. دشمن با حمله های پی در پی خود

مرزها را تغییر می داد.

بند دوم (ص ۷۴):

از میان آتش و باروت / می وزید از هر طرف هر جا / تیرهای وحشی و سرکش / موشک و خمپاره و ترکش

قلمرو زبانی: ترکش: تکه‌ای از نارنجک یا بمب

نهاد (تیرها) / ترکیب وصفی (تیرهای وحشی و سرکش)

قلمرو ادبی: تناسب (آتش و باروت) / تشخیص (تیرهای وحشی) / جناس (سرکش -

ترکش) / واج آرایی (ش) / مراعات نظیر (موشک - خمپاره - ترکش - تیر)

قلمرو فکری: تیرهای وحشی و سرکش، موشک، خمپاره و ترکش از هر سو می بارید.

بند سوم (ص ۷۵):

آن طرف نصف جهان با تانک های آتشین در راه / این طرف ایرانیان تنها / این طرف تنها سلاح جنگ ایمان بود /
خانه های خاک و خون خورده / مهد شیران و دلیران بود

قلمرو زبانی: سلاح: ابزار جنگی / مهد: گهواره، محل مستقر شدن
قلمرو ادبی: مبالغه (نصف جهان) / تشبیه (تنها سلاح جنگ ایمان بود) / تناسب (تانک -
سلاح - جنگ) / واج آرایی (خ: خانه های خاک و خون خورده) / استعاره (شیران: رزمندگان)
قلمرو فکری: خانه های خاک و خون خورده: خانه هایی که ویرانی جنگ در آنها دیده می شد.

بند چهارم (ص ۷۵):

شهر خونین شهر خرمشهر / در غروب آفتاب خویش / چشم در چشم افق می دوخت / در دهان تانک های سوخت

قلمرو زبانی: افق: کرانه آسمان

قلمرو ادبی: تشخیص (در دهان تانک سوختن) / واج آرایی (ش) / تکرار (شهر - چشم) /

کنایه (چشم در چشم افق دوختن: منتظر بودن) / تناسب (غروب - آفتاب - افق) /

قلمرو فکری: در غروب آفتاب خویش: ۱. در هنگام غروب خورشید ۲. هنگامی که

آفتاب زندگی انسان به تاریکی می گراید.

بندیجم (ص ۷۵):

در چنین حالی هراس انگیز / شهر از آن سوی سگرها / شیر مردان را صدا می کرد

قلمرو زبانی: هراس انگیز: ترسناک / شیر مردان: دلاوران

قلمرو ادبی: واج آرای (س) / تشخیص (شهر شیر مردان را صدا می کرد)

قلمرو فکری: در آن وضعیت پرهراس، شهر رزمندگان را به یاری خود فرا می خواند

بند ششم (۷۵):

آی، ای مردان نام آور / ای همیشه نامتان پیروز / بی گمان امروز / فصلی از تکرار تاریخ است / گر بماند دشمن از هر سو /
خانه همان تنگ خواهد شد / نامان در دفتر تاریخ / کوچک و کم رنگ خواهد شد

قلمرو زبانی: آی: آهای (شبه جمله) / نام آور: نامدار / گر: اگر
مسند: تنگ، کوچک و کم رنگ / مان در خانه هاما: مضاف الیه
قلمرو ادبی: واج آرایی (ر) / تشبیه (دفتر تاریخ) / کنایه (نامان در دفتر تاریخ کم رنگ
خواهد شد: حقیر و بی اعتبار شدن / خانه هاما تنگ خواهد شد: اشغال شدن کشور به
دست بیگانگان و بدخواهان)
قلمرو فکری: فراخواندن مردان جنگاور برای دفاع و پاسداری از کشور

بند، هفتم (ص ۷۶)

خون میان سنگر آزادگان جوشید / مثل یک رود خروشان شد / کودکی از دامن این موج بیرون جست /
از کمند آرزوها رست / چشم او در چشم دشمن بود / دست او در دست نارنجک

قلمرو زبانی: آزادگان: ج آزاده / کمند: ریسمان / رست: رها شد

ترکیب اضافی (سنگر آزادگان - کمند آرزوها) / ترکیب وصفی (رود خروشان)

قلمرو ادبی: کنایه (جوشیدن خون / چشم در چشم دشمن شدن) / تشبیه (مثل یک موج

خروشان شد / کمند آرزوها) / تشخیص (دامن این موج) / جناس (جست - رست) / تناسب

(چشم و دست) / تشخیص (دست نارنجک)

قلمرو فکری: اعلام آمادگی نوجوان خردسال برای نبرد با دشمنان

نزد، ششم (ص ۷۶):

جنگ جنگی نابرابر بود / جنگ جنگی فوق‌باور بود / کودک تنها روی خاکریز آمد / صد هزاران چشم قاب عکس کودک شد / خط دشمن گیج و سرگردان /
چشم‌ها از این و آن پرسیان / کیست این کودک؟ / او چه می‌خواهد از این میدان؟! / صحنه‌ی جانبازی است اینجا؟! / یا زمین بازی است اینجا?!

قلمرو زبانی: خاکریز: تپه‌ای از خاک برای پنهان شدن از دید دشمن

صفت شمارشی (صد هزاران) / صفت مبهم (این و آن)

قلمرو ادبی: تشبیه و مبالغه (صد هزاران چشم قاب عکس کودک ما شد) / تشخیص

(خط دشمن گیج و سرگردان / چشم‌ها از این و آن پرسیان)

قلمرو فکری: شگفتی و بهت مبارزان از دیدن نوجوان در میدان نبرد

بند نهم (ص ۷۷):

دشمنان کوردل ایا / در دلش خورشید ایمان رانمی دیدند / تیغ آتش خنجر «دستان» رانمی دیدند / در نگاهش خشم و آتش رانمی دیدند /
برگانش سیر «آرش» رانمی دیدند / در گش خون «سیاوش» رانمی دیدند

قلمرو زبانی: تیغ: شمشیر / دستان: لقب زال، پدر رستم / سیاوش: شاهزاده ایرانی و فرزند کیکاووس که به فرمان افراسیاب کشته شد.

ترکیب وصفی (تیغ آتش خیز)

قلمرو ادبی: کنایه (کوردل: بی بصیرت) / تشبیه (خورشید ایمان) / تلمیح (داستان زال -

آرش کمانگیر - سیاوش) / واج آرای (ش) / جناس (آتش - آرش)

قلمرو فکری: اشاره به نام آوران و حماسه آفرینان سرزمین پرافتخار ایران

بند دهم (ص ۷۷):

کودک با بغض خود را خورد / چشم در حشمان دشمن کرد / با صدای صاف و روشن گفت / ای دشمن /
من حسین کوچک ایران زمین هستم / یک تنه با تانک می جنگم / مثل کوهی آهنین هستم / من همین هستم

قلمرو زبانی: بغض: گرفتگی گلو، خشم و ناراحتی

قلمرو ادبی: کنایه (بغض خود را خوردن: کنترل خشم و احساسات) / تلمیح (من حسین کوچک ایران: اشاره به رویداد عاشورا) / حس آمیزی (صدای صاف و روشن) / تشبیه و مبالغه (مثل کوهی آهنین هستم)

قلمرو فکری: رجزخوانی و اعلام آمادگی نوجوان برای نبرد با دشمنان ایران

بند یازدهم (ص ۷۸):

ناگهان تکبیر پروا کرد / در میان آتش و باروت غوغا کرد / کودکی از جنس نارنجک / در دهان تانک ها افتاد

قلمرو زبانی: تکبیر: الله اکبر گفتن / غوغا: سرو صدا

قلمرو ادبی: تشخیص (تکبیر پروا کرد / دهان تانک) / کنایه (کودکی از جنس نارنجک)

قلمرو فکری: تکبیر پروا کرد: صدای الله اکبر بلند شد

بند دوازدهم (ص ۷۸):

سخط ای دیگر / از تمام تانک ها تنها / تلی از خاکستر خاموش / ماند روی دست های دشت / آسمان از شوق دف می زد /
شط خرمشهر کف می زد / شهر یکباره به هوش آمد / چشم اشک آلوده را وا کرد / بر فراز کنبدی زیبا / پرچم خود را تاشا کرد

قلمرو زبانی: تل: تپه / دف: نوعی ساز / شط: رود بزرگ / فراز: بلندی

قلمرو ادبی: تشخیص (دست‌های دشت) / جناس (دست - دشت / دف - کف) / کنایه (روی دست دشت ماندن: غیر قابل استفاده بودن) / تشخیص (دف زدن آسمان / به هوش آمدن شهر)

قلمرو فکری: توصیف صحنه‌های پس از انفجار تانک و نیز واکنش شهر خرمشهر

نکته‌ی ادبی؛ تلمیح

تلمیح به معنی «به گوشه‌ی چشم اشاره کردن» است.

گاهی شاعر یا نویسنده برای زیباتر ساختن سخن و تأثیرگذاری بیشتر آن از آیات، روایات، احادیث، داستان‌ها و رویدادهای مهم تاریخی استفاده می‌کنند. به این شیوه بهره‌گیری از کلام، تلمیح می‌گویند.

کلبه‌ی احزان شود روزی گلستان غم مخور
چون **خلیل** از شعله گل چیدن خوش است

یوسف گم‌گشته بازآید به کنعان غم مخور
عشق با دشوار ورزیدن خوش است

نیک رایان

حکایتی خواندنی و تأمل برانگیز از:

کتاب «بهارستان» جامی

اسکندر، یکی از کاردانان را از عملی شریف، عزل کرد و عملی خسیس به وی داد. روزی آن مرد بر اسکندر درآمد؛ اسکندر گفت: چگونه می‌بینی عمل خویش را؟
گفت: زندگانی‌ات دراز باد! نه مرد به عمل، بزرگ و شریف گردد، بلکه عمل، به مرد، بزرگ و شریف گردد. پس در هر عمل که هست، نیکوسیرتی می‌باید و داد.

قلمرو زبانی: نیک‌رایان: نیک‌اندیشان / عمل: شغل دولتی / شریف: ارزشمند / خسیس: پست و فرومایه / عزل: برکنار کردن / نیکوسیرتی: خوش‌خویی / داد: داد‌گری، انصاف
ترکیب وصفی (عمل شریف) / جملهٔ دعایی (زندگانی‌ات دراز باد) / نهاد (داد)

قلمرو ادبی: تضاد (شریف - خسیس) / تکرار (عمل)

قلمرو فکری: نه مرد به عمل بزرگ گردد: مرد (انسان) به کار بزرگ نمی‌گردد.

تاریخ ادبیات

ویژگی / اهمیت	اثر / آثار	قرن / سال	شاعر / نویسنده	ردیف
شاعر و نویسنده معروف ایرانی	بهارستان به نثر و نظم (پیروی از گلستان) هفت اورنگ (شامل هفت مثنوی)	قرن نهم	عبدالرحمان جامی	۱

* کاوش و پژوهش:

۱. با مراجعه به نرم‌افزار «گنجور» ده بیت از شاعران ایران بیابید که تلمیح داشته باشد. سپس تلمیح‌های به‌کاررفته را توضیح دهید.

۲. در متن درس دهم با چند تن از شخصیت‌های حماسی چون زال و سیاوش و آرش کمانگیر آشنا شدید. داستان «زال» را از «شاهنامه فردوسی» پیدا نموده و بخوانید. سپس در چند سطر بازنویسی کنید و فایل صوتی آن را برای دبیرتان بفرستید.

۳. همان‌گونه که خوانده‌اید، جامی «بهارستان» را به پیروی از «گلستان سعدی» نگاشته است.

الف) مشخص کنید حکایت «نیک‌رایان» از کدام بخش کتاب بهارستان برگزیده شده است؟

ب) اگر شما به‌جای آن مرد کاردان می‌بودید، با اسکندر چگونه برخورد می‌کردید؟

پ) پیام بنیادین این حکایت چیست؟ و از آن چه درسی می‌توان آموخت؟

کوچه باغ زندگیتان پر موسیقی باد!

در سایه سار مهر نردان

تندرست و پدram باشید.

زارع حسینی-مشهد

دی ۱۳۹۹